

# Wilde ribes behoort tot schaduwrij

Elzerbroekbos met zwarte bes in bloei.



Foto's: Bert Maes.

De aalbes, zwarte bes en kruisbes worden al eeuwenlang gekweekt vanwege de vruchten. De gekweekte ribessen vinden hun oorsprong in wilde stamvormen die nog steeds in de natuur te vinden zijn. Vanuit tuinen en kwekerijen kunnen ze ook via vogels uitzaaien en spontane begroeiingen vormen. Sommige flora's rekenen daarom, ten onrechte, de ribessen niet tot de wilde plantesoorten. In de natuur behoren de ribessen tot de schaduwrijke ondergroei van het bos en vormen daar meestal kleinere of grotere groepen.

**D**at de ribessoorten tot onze wilde en inheemse flora behoren is overigens tot nu toe niet uit palaeobotanische vondsten duidelijk geworden. Op grond van stuifmeel en bewaard gebleven pitjes zijn de soorten lastig te onderscheiden. Enkele middeleeuwse en laatmiddeleeuwse vondsten zijn bekend uit Leiden, Kampen, Den Bosch en Haarlem. De soorten zijn daarbij niet afzonderlijk benoemd.

Spontaan in beekdalen en op landgoederen wordt nog wel eens de alpenbes (*Ribes alpinus*) aangetroffen, een soort met brede struiken en vele

kleine, gelige bloemtrosjes. Deze is in België en Duitsland, ondermeer in de Eifel, wel inheems. In Nederland kan de alpenbes op de buitenplaatsen als een stinsestruik worden opgevat. Over de hele wereld komen, op het noordelijke halfrond en in de Andes in Midden- en Zuid-Amerika, zo'n 150 soorten ribessen voor.

## Lage struikjes

De ribessoorten hebben gemeen dat het lage struikjes zijn, maximaal tot zo'n 2 m met onopvallende bloemetjes in trossen. De bloemen bestaan

uit kleine, vijfbladige klokjesachtige kroon. Ribessen bloeien in het voorjaar; in april en mei. De bladeren zijn handvormig gedeeld. Ofschoon ze tot de houtige gewassen gerekend moeten worden, zijn ze wel uit bijzonder hout gesneden. Ze vormen maar enkele jaarringen waardoor het hout beduidend brozer is dan dat van de meeste andere heesters. Bovendien laat de bast ieder jaar los. De zwarte bes en in mindere mate de aalbes zijn op verscheidene plaatsen in ons land achteruitgegaan door de ontginning van veengebieden en ontwatering.

## De aalbes (*Ribes rubrum*)

De aalbes is een soort van rijke en vochtige, tot zelfs zeer natte loofbossen. In het eiken-haagbeukenbos en het elzenbroekbos groeit de aalbes soms samen met de zwarte bes. Via ondergrondse uitlopers of wortelende takafleggers kan de soort zich uitbreiden en grote groepen vormen. De bloemetjes zijn geelgroen en de bessen bijna doorschijnend helderrood. De aalbes is zeker niet zeldzaam,

# ke ondergroei van bossen

maar komt meestal in kleine aantallen voor. De soort komt vooral voor in de beekdalen, de kalkrijke hellingbossen van Zuid-Limburg en op de potklei van Drenthe. Ook is de soort in de duinen te vinden, vooral in de binnenduinstrand. Omdat de aalbes daar ook veel is aangeplant, is het inheemse karakter niet altijd duidelijk. Het totale areaal van de aalbes is tamelijk beperkt: Midden-Europa, Noord-Frankrijk en de Benelux. In de natuur speelt de aalbes een belangrijke rol als voedselplant voor allerlei organismen van het bos, met name de vogels en allerlei ongewervelde dieren. Bepaalde luizen die in de zomer op kruiden leven, verhuizen in de winter naar de aalbes of andere ribessen.

## De trosbes (*Ribes spicatum*)

Een soort die veel op de aalbes lijkt en ook tot onze wilde flora kan worden gerekend, is de trosbes (*Ribes spicatum*). Het blad van de trosbes verschilt van dat van de aalbes door de scheef afstaande bladvoet. De bladlobben zijn wat spits. De bloembodem van de trosbes is trechtervormig verdiept. De trosbes is een soort van Noord-Europa en bereikt in ons land zijn zuidgrens. Het verspreidingsgebied is nog slecht bekend. Het milieu van de soort is vergelijkbaar met dat van de aalbes. Verondersteld wordt

dat de tuinaalbesen van Scandinavië de trosbes als stamouder hebben.

## De zwarte bes (*Ribes nigrum*)

De zwarte bes is karakteristieke soort van het elzen- en wilgenbroekbos. De soort komt ook in het natte vogelkersessenbos voor. In het Utrechts-Hollands veenweidegebied is de zwarte bes algemeen. Ook in de beekdalen in het Noord-Brabant en in het oosten van het land komt de soort geregeld voor. In Zuid-Limburg is de zwarte bes zeldzamer. De soort valt behalve vanwege de glimmend zwarte bessen op door de typische cassisgeur. Deze geur wordt veroorzaakt door de talrijke gelige bladklierjes. De intensiteit daarvan kan per populatie en seizoen sterk verschillen. Ook de bloemtrossen en bessen zijn klierachtig. De kleine bloemen zijn groenpaars. De bladeren hebben vergeleken met de aalbes spitsere lobben.

## De kruisbes (*Ribes uva-crispa*)

De kruisbes is een echte doornstruik met één stekel of groepjes van twee of drie stekels. De kruisbes is een veel lagere struik dan de andere ribessen. De bladeren zijn kleiner en dieper ingesneden. De groene, harige bessen zijn forser dan die van de aalbes en zwarte bes. De bloemetjes zijn groen

tot roodachtig. Vooral in de Zuid-Limburgse bossen en de binnenduinstrand kan de kruisbes algemeen tot massaal voorkomen en vormt daar grote groepen in de bosondergroei. De kruisbes is een soort van vochtige, rijke en liefst kalkhoudende bodems. In de veengebieden en arme zandgronden komt de kruisbes niet voor, behalve soms als epifyt in knotwilgen.

**Ribessoorten zijn lage struikjes. Ze worden maximaal 2 m hoog en hebben onopvallende bloemen. De soort wordt tot de houtige gewassen gerekend. Het hout is echter brosser dan bij andere heesters.**

### Bert Maes

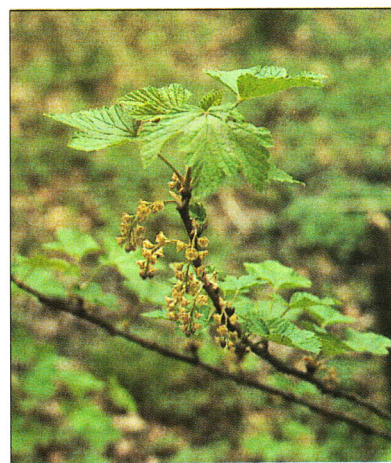
B. Maes heeft een ecologisch adviesbureau in Utrecht en is deskundige op het gebied van inheemse bomen en struiken. Eerdere artikelen over inheemse bomen en struiken verschenen in Tuin & Landschap nummer 2, 7, 12, 17 en 23 in 1992; 3, 11, 22 en 26 van 1993 en 5, 6, 7, 9, 14, 21 en 24 van 1994.



Kruisbes



Aalbes in bloei.



Zwarte bes in bloei.